

Goslinga cites as his authority (C. de Waard, *De Zeeuwsche Expeditie naar de West onder Cornelis Evertsen de Jonge, 1673-1674* ('s-Gravenhage, 1928).

There is no need to enumerate the many other *gaffes* with which this book is riddled. Suffice it to say, that despite the author's admirable objectivity, industry and honesty, he has not mastered his subject. The book which we need remains to be written by someone better qualified.

C. R. Boxer

B. L. Meulenbroek, ed., *Briefwisseling van Hugo Grotius, VIII, 1637*. Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie, nr. 136 ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1971).

Bij het verschijnen van het derde deel van de Grotiuscorrespondentie in 1961 schreef de uitgever: 'De verwachting is gewettigd, dat - bijzondere omstandigheden daargelaten - de delen elkaar met redelijker tussenpozen zullen opvolgen'. Wat toen verwacht werd is gebeurd: met de regelmaat van een klok, dat wil zeggen met de frequentie van gemiddeld één deel iedere twee jaar, zijn sindsdien de delen IV tot en met VII verschenen en nu ligt, na weer twee jaar, deel VIII voor ons. Dit deel, dat de brieven uit het jaar 1637 omvat, is wel het omvangrijkste dat tot nu toe in deze uitgave is verschenen: meer dan 900 bladzijden met de tekst van 491 brieven, waarvan er 173 nog niet eerder waren gedrukt. De inhoud bestaat ook weer uit een korte inleiding, de tekst van de brieven met annotaties, een twaalftal bijlagen, de gebruikelijke registers van geraadpleegde werken, op de brieven, op plaatsen uit de Schrift en uit de klassieke literatuur en op personen, plaatsen en boektitels, plus nog enkele addenda en corrigenda op de voorafgaande delen. Het tastbare en uiterst bruikbare resultaat van de gigantenaarbeid verricht door de actieve directeur van het Grotius Instituut en zijn medewerkers.

In het jaar 1637 bespeurde men allerwegen een zekere vermoedigheid op het Europese politieke toneel. De tegen Habsburg gerichte coalitie kraakte in zijn voegen. De bondgenoten beschuldigden elkaar van geheime bilaterale besprekingen met de vijand. Het verlangen naar vrede werd steeds sterker en er werden concrete pogingen gedaan om vredesonderhandelingen op gang te brengen. Engeland, dat nog altijd neutraal bleef, probeerde zich dan ook vast op voorhand te verzekeren van enig politiek gewin voor het geval de vredesonderhandelingen resultaat zouden opleveren. Als gezant van Zweden aan het Franse hof volgde Grotius alle gebeurtenissen en besprekingen op de voet en hij bracht zijn directe chef, de rijkskanselier Axel Oxenstierna, regelmatig op de hoogte van wat hij achter de Franse schermen te weten was gekomen. Oxenstierna wist de diensten van zijn gezant in Parijs te waarderen en hield hem de hand boven het hoofd, toen de Franse staatsman Richelieu, na een mislukte poging om Grotius om te kopen, pogingen deed om de integere Hollander uit Parijs te laten terugroepen.

De oorlog sleepte zich intussen voort. Bernard, hertog van Saksen-Weimar, sinds 1635 in Franse krijgsdienst, opereerde in de omgeving van de Frans-Duitse grenzen, maar ontving van de Franse regering veel te weinig steun om effectieve militaire operaties te kunnen uitvoeren, zodat de Zweedse veldheer Johan Gustavsson Baner de volle druk van de vijandelijke legers kreeg te doorstaan. Grotius deed wat hij kon om de Franse regering ertoe te bewegen meer hulp te geven aan Bernard van Saksen-Weimar. Toen hij op 23 februari 1637 koning Lodewijk XIII zijn gelukwensen aanbood bij gelegenheid van de verzoening van de koning met de hertog van Orléans en de graaf van Soissons, greep hij de kans die hem geboden werd aan om de koning met aandrang te vragen om meer steun voor de militaire acties van de hertog. In augustus herhaalde Grotius dit Zweedse ver-

zoek tijdens een audiëntie bij de Franse koning te Chantilly. Fraaie koninklijke beloften werden echter nauwelijks in daden omgezet, zodat de hertog niet in staat was de begonnen operaties met succes te voltooien en de Zweedse legers danig in het nauw gedreven werden.

Ook als diplomaat stelde de humanist Grotius zijn kennis en wetenschap in dienst van zijn werk. De voertaal tussen hem en zijn Zweedse opdrachtgevers was het Latijn, zoals toen niet ongebruikelijk was, en de lezer van de diplomatieke correspondentie van Grotius zal wel eens moeite hebben met het kernachtige en niet altijd even gemakkelijke Latijn van Grotius. Ook op andere wijze gebruikte de Zweedse gezant zijn kennis van oudheid en geschiedenis voor zijn diplomatieke activiteiten. In een gesprek met Théodore Godefroy, koninklijk historiograaf en bibliothecaris, toonde hij met voorbeelden uit de oudheid aan, dat bij een ontmoeting van Franse en Zweedse gezanten de laatsten de voorrang zouden moeten hebben, een zeer belangrijke kwestie in een tijd, dat dit soort voorrangsvragen bijzonder zwaar gewogen werden. In zijn op stapel staande *Historia Gothorum, Vandalorum et Langobardorum* trachtte Grotius een aantal chauvinistische opvattingen van de Zweden te staven met wetenschappelijke argumenten. Als zeventiende-eeuws humanist erkende Grotius geen scheiding tussen wetenschap en leven, tussen filologie en politiek. Zo schreef dan ook een Franse edelman over de Hollandse diplomaat: 'Gallia, Scaligerum dederas male sana Batavis, Grotiaden reddit terra Batava tibi'. Een vergelijking met Jozef Justus Scaliger lag wel voor de hand.

In het vaderland bleven de vijanden van Grotius actief, maar ook zijn vrienden deden wat zij konden. In juni kon vader Jan de Groot zijn verbannen zoon schrijven, dat de Delftse regenten eindelijk een verklaring hadden afgegeven, waarin zij vaststelden, dat Grotius als pensionaris van Rotterdam niets anders had gedaan dan uitvoeren wat zijn opdrachtgevers hem hadden bevolen te doen. Een belangrijk document in de strijd om herstel van rechten en goede naam. Misschien nog meer vreugde bezorgde de dichter Joost van den Vondel de Parijse balling, toen hij deze zijn Gijsbrecht van Amstel opdroeg met de woorden: 'Ick offer dan uwe Excellentie in zijne ballingschap mijnen Gijsbrecht van Aemstel, den godvruchtigen en dapperen balling. Omhels hem uit medoogen, die eer medoogen dan gramschap waardigh is, en leef lang ter eere van uw Vaderland'. Het ondankbare vaderland mocht dankbaar zijn dat een man als Grotius in de Parijse diplomatieke kringen verkeerde. Hoewel hij het zijn plicht achtte eerst en vooral de Zweedse belangen te dienen, deed hij ook veel voor zijn landgenoten. Hij bewees stadhouder Frederik Hendrik verschillende diensten op juridisch gebied en ook anderen mochten telkens weer een beroep op hem doen. De goede verstandhouding met zoveel vooraanstaande en goedwillende landgenoten verzachtte enigszins het pijnlijke iot van de balling, die nog steeds leed onder het besef een profeet te zijn die in eigen land niet genoeg waardering vond om er rustig te mogen wonen en werken.

Hoewel de diplomatieke werkzaamheden veel tijd vergden, vond Grotius toch nog altijd gelegenheid om zich aan de hem zo dierbare studie te wijden. Hij werkte aan de al genoemde geschiedenis van Gothen, Vandalen en Longobarden. Hij maakte aantekeningen op het werk van Tacitus en op de *Pharsalia* van Lucanus. Er werd regelmatig gewerkt aan de *Annotationes* op het Nieuwe Testament en een studie *De imperio summarum potestatum circa sacra* kwam dat jaar gereed, maar werd pas na de dood van de auteur uitgegeven. Grotius vroeg zijn vrienden in het vaderland, of het raadzaam was een gedeelte van zijn *Annales et historiae de rebus Belgicis* uit te geven. Ook voor de uitgave van al eerder verschenen werk vroeg hij vrienden en bekenden om raad en hulp. De meeste brieven in deel VIII zijn van diplomatieke aard, maar Grotius bleef ook corresponderen met ge-

leerden als Claudius Salmasius, Mericus Casaubonus, Gerardus Joannes Vossius, Johann Friedrich Gronovius en anderen. Met broer Willem correspondeerde hij graag over wetenschappelijke onderwerpen, terwijl ook in brieven aan politici als Axel Oxenstierna dit soort zaken ter sprake kwam.

Deze paar willekeurige grepen uit de rijke inhoud moeten volstaan om de veelzijdige betekenis van deze bronnenpublicatie nogmaals te onderstrepen. Toch meen ik ook hier nog eens te moeten wijzen op mijn kritiek, te lezen in mijn bespreking van de voorafgaande delen. Het basiscommentaar van deze brievenpublicatie beantwoordt jammer genoeg niet volledig aan de eisen die men daar toch aan zou mogen stellen. Personen, feiten en zaken worden wel consciëntieus thuis gebracht, maar de annotatie is te algemeen gehouden en te weinig toegespitst op de inhoud van de geannoteerde brief. Ik wil daar echter wel aan toevoegen, dat deze kritiek niet rechtstreeks de uitgever van de brieven en zijn medewerkers treft. Zij werken binnen de scherp omschreven kaders van de serie waarin de correspondentie verschijnt, kaders die uniformiteit moeten garanderen in een veelheid van wel zeer verschillende bronnenpublicaties. De uitgever en zijn medewerkers hebben getracht binnen die kaders het basiscommentaar nog zoveel als enigszins mogelijk is aan te passen aan de bijzondere eisen die deze briefwisseling stelt. Bovendien is uniformiteit tussen de verschillende delen van deze correspondentie onderling noodzakelijk, zodat de onder woorden gebrachte wensen en suggesties moeilijk verwerkt kunnen worden in de nog volgende delen. Dit betekent echter niet, dat de kritiek daarmee vervalt, al zal de recensent de eerste zijn om te erkennen, dat in deze omstandigheden het verlangen naar het betere door de vreugde om het goede op de achtergrond moet worden gedrongen. Vergelijken met oudere brievenpublicaties is deze uitgave een grote stap vooruit.

Nog enkele opmerkingen die misschien nuttig kunnen zijn. Een op zich onbeduidende zaak is de volgorde van de registers, maar zou het niet beter zijn het toch belangrijke register van brieveschrijvers en ontvangers van brieven voorop te zetten? Dit beslaat slechts twee bladzijden en het zit nu weggedoken tussen de lijst met geraadpleegde werken en de lijst van geciteerde passages. Ook is het soms storend, dat in het register met persoonsnamen, plaatsnamen en boektitels onder de naam van brieveschrijvers of ontvangers van brieven niet consequent alle bladzijden worden opgegeven, waarop de betreffende brieven voorkomen. Niet altijd zijn de verwijzingen in het register volledig of juist, maar dat is een euvel dat bij een dergelijke hoeveelheid te verwerken gegevens niet te voorkomen is, terwijl ook drukfouten nu eenmaal altijd een storende rol blijven spelen. Soms echter kunnen dit soort fouten voorkomen worden, zoals kan blijken uit het volgende voorbeeld. In enkele brieven is sprake van de kinderen van Gerardus Joannes Vossius. Alleen de laatste keer dat zij genoemd worden vermeldt een annotatie de namen. De voorafgaande keren wordt verwezen naar een noot bij een brief uit 1635 in deel VI. Toch was begin 1637 de situatie in huize Vossius hetzelfde als op het einde van dat jaar. In 1633 was Dionysius gestorven en in 1636 Johannes, terwijl Cornelia in 1638 op tragische wijze om het leven zou komen. Het vreemde effect van deze wat willekeurige manier van verwijzen is nu, dat in het register de namen van Dionysius en Johannes Vossius voorkomen, terwijl op de aangegeven plaatsen in de brieven duidelijk alleen sprake is van de nog levende kinderen van vader Vossius.

De naar voren gebrachte kritiek is beslist niet bedoeld om af te dingen op de grote waarde van deze bronnenpublicatie. Het enige doel is: te vragen om een zo mogelijk nog betere presentatie en een nog grotere doelmatigheid. Het Grotius Instituut heeft met deze publicatie in ieder geval reeds ruimschoots zijn sporen verdiend. Deze briefwisseling kan een kostbaar werktuig zijn bij de verdere exploratie van een nog te weinig bestudeerde

periode uit het verleden. Het is te wensen, dat nu ook de volgende delen regelmatig kunnen blijven verschijnen. Bij het speurwerk verricht voor deze uitgave komt een grote hoeveelheid kostbaar materiaal aan het licht, niet alleen van belang voor onze kennis van Grotius en zijn werk, maar ook van betekenis voor de bestudering van zijn tijd en zijn omgeving. Het Grotius Instituut zou de wetenschap een moeilijk te overschatten dienst bewijzen, als ook dat materiaal eens exploitabel gemaakt zal worden in de vorm van publicatie of bereikbare documentatie. Een goed begin is het halve werk. De goede start geeft de beste verwachtingen voor het vervolg.

C. S. M. Rademaker

Hans Bots, *Correspondance de Jacques Dupuy et de Nicolas Heinsius (1646-1656)*. Publication du centre de Recherches d'Histoire et de Philologie de la IVe section de l'École Pratique des Hautes Etudes à la Sorbonne. Archives internationales d'histoire des idées/International archives of the history of ideas, XL ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1971, liv, 234 blz., f45,90).

Op p. x van de 'Introduction' zegt de auteur: 'Pour incomplet qu'il soit, ce dialogue épistolaire présente, à nos yeux, une valeur d'exemple'. En verder: 'Instrument primordial de communication (avant d'être supplanté par le journal à la fin du XVIIe siècle), la correspondance s'impose comme une obligation majeure à quiconque se veut citoyen de la République des Lettres. Par elle s'établit ce commerce durable d'amitié, fondé sur une estime et un respect mutuels, qui pourrait bien être l'essence même de l'*humanitas*'.

En daarmee is het belang van deze Nijmeegse dissertatie voldoende duidelijk gemaakt. Dr. Bots heeft een belangrijk boek op tafel gelegd en tevens een goed boek. Het bevat een inleiding handelend onder meer over de gebroeders Pierre en Jacques Dupuy, over de gebroeders Dupuy en hun bevriende relaties uit Nederland en over Nicolaas Heinsius, zijn reizen en zijn betrekkingen met Dupuy van 1646 tot 1656. Daarna volgen de brieven gewisseld tussen Jacques Dupuy en Nicolaas Heinsius, voorts een bibliografische lijst onderverdeeld in handschriften en gedrukte werken en tenslotte een index Van persoonsnamen en een chronologische lijst van de brieven.

De inleiding, beknopt en zakelijk, geeft voldoende achtergrond-informatie, nodig voor het goed verstaan van wat in de brieven wordt besproken. 'Notre correspondance' aldus de auteur op p. xiv, 'ne peut ... prendre tout son sens et révéler sa portée que replacée exactement dans son double contexte épistolaire et historique et principalement dans son contexte historique le plus proche que constitue le Cabinet Dupuy'. Dit beaamt wil tevens zeggen het belang onderstrepen van integrale uitgaven van brieven van degenen die deze zeventiende-eeuwse *Respublica literaria* vormden en waarheen - versholpen in diverse archieven - ook in dit boek onophoudelijk wordt verwezen.

Om er in verband met de onderhavige maar enkele te noemen: die van Christophe Dupuy (p. xvi), Claudius Salmasius (p. xxxii) en André Rivet (p. xxxiv). Bots somt er trouwens in zijn bibliographie op p. 219-220 al een belangrijk deel van op en aan zijn opmerking op p. xxiv: 'L'étude des correspondances met bien en relief cette "dimension internationale" de l'Académie putéane' kan dan ook een veel ruimere zin worden gegeven.

Reeds in de inleiding treedt een van de bezwaren die men tegen Bots' wijze van annoteren kan aanvoeren, aan de dag, nl. dat de lezer vaak te laat zijn inlichtingen krijgt. Ik kom er nog op terug, maar signaleer hier als voorbeeld de vermelding, op p. xxxvi, van Paganinus Gaudentius die eerst op p. 53 in n. 5 wordt voorgesteld. Op p. lii-liv legt de auteur verantwoording af van de methode die hij bij de constitutie van de brieven tekst heeft toe-